

## บทที่ 4

### ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของ ผู้แทนนิติบุคคล

โดยที่ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลเป็นบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งเกิดขึ้นจากแนวความคิดในการมุ่งใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Legislation) และเป็นมาตรการเพื่อใช้ส่งเสริมนโยบายในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมของรัฐ แต่เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวได้ส่งผลถึงสิทธิและเสรีภาพจากการถูกดำเนินคดีทางอาญาของกลุ่มบุคคลซึ่งมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลเป็นอย่างมาก ในบทที่ 4 นี้จึงได้ศึกษาถึงลักษณะของข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล โดยจะเริ่มศึกษาจากขอบเขตของกฎหมายซึ่งสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในข้อ 4.1 เหตุผลในการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในข้อ 4.2 ตลอดจนปัญหาจากการใช้ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบันในข้อ 4.3

#### 4.1 ขอบเขตของข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

นับแต่ปรัชญาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalistic Market Economy) ของอดัม สมิท ได้มีอิทธิพลต่อการจัดระบบเศรษฐกิจในนานาอารยประเทศ นับแต่ยุคศตวรรษที่ 18 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ทำให้ปรัชญาการใช้กฎหมายในยุคนั้นยึดมั่นในแนวความคิดแบบเสรีนิยมในทางกฎหมาย (Legal Laissez-Faire)<sup>(1)</sup> ซึ่งหลักการของกฎหมายดังกล่าว ไม่สนับสนุนให้รัฐใช้กลไกทางกฎหมายเข้าไปแทรกแซงในเรื่องทางเศรษฐกิจหรือสังคม หรือหากจำเป็นให้แทรกแซงแต่น้อยที่สุด อันมีผลทำให้ลักษณะของกฎหมายในยุคสมัยนั้นค่อนข้างตายตัว (Self Contained System)<sup>(2)</sup> โดยยึดถือ

<sup>1</sup> Alan Hunt The Sociological Movement in Law London : Macmillan Press, 1978 p.13 อ้างถึงโดย จรัล โฆษณานันท์ นิติปรัชญา กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดชวนพิมพ์, 2532 หน้า 241

<sup>2</sup> อ้างแล้ว หน้า 241-241

การวิเคราะห์ต่อกฎเกณฑ์ทางกฎหมายล้วน ๆ และการมีระบบการพิจารณาที่แน่นอนตายตัว ตัวอย่างเช่น กฎหมายในสมัยนั้นได้มีการยึดถือแนวความคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และเสรีภาพในการแสดงเจตนา (Autonomie de Volonte) อย่างเคร่งครัด ซึ่งทำให้ต้องบังคับตามสัญญา ซึ่งได้กระทำขึ้นแม้ว่าในสัญญาดังกล่าวคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย จะได้เปรียบเสียเปรียบกันอย่างไรก็ตาม <sup>(3)</sup> อนึ่ง แนวความคิดแบบเสรีนิยมทางกฎหมายเช่นนี้จะดำรงอยู่ได้ดีในสภาพสังคมซึ่งมีลักษณะเรียบง่ายไม่ซับซ้อน หากแต่ในสังคมซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ความแข็งกระด้างของแนวความคิดเสรีนิยมทางกฎหมาย (Legal Laissez-Faire) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะแรงกดดันจากขบวนการกรรมกรต่าง ๆ ได้เป็นตัวการสำคัญผลักดันให้รัฐต้องหันมาให้ความสนใจในการใช้กฎหมายเพื่อแทรกแซงระบบผลประโยชน์ในสังคมอย่างจริงจัง

แนวความคิดในการใช้กฎหมายของรัฐ เพื่อแทรกแซงระบบผลประโยชน์ในสังคม (Interventionism) ได้เริ่มเกิดขึ้นนับแต่สมัย Roman โดยที่ยูริสต์ <sup>(4)</sup> (Jurist) ได้เสนอแนวทางในการใช้กฎหมายเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างใดก็ตาม แนวความคิดในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Legislation) ได้รับการกล่าวถึงอย่างจริงจังโดย รูดอล์ฟ ฟอน เยียร์ริง (Rudolf Von Jhering) นักนิติศาสตร์ชาวเยอรมันผู้ซึ่งเสนอความคิดเห็นไว้ในหนังสือ เรื่อง "กฎหมายในฐานะเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมาย" (Law as a Means to an End)\* ความว่า

<sup>3</sup> บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. "การแก้ไขปัญหาสังคมและเศรษฐกิจด้วยกฎหมาย : ปัญหากฎหมายเรื่องความยากจน" เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532 หน้า 653

<sup>4</sup> อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. "การศึกษาและการให้ความรู้ทางกฎหมาย : นักนิติศาสตร์และวิศวกรรมสังคม" เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532 หน้า 440

\* หนังสือเรื่อง "กฎหมายในฐานะเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมาย" (Law as a Means to an End) นี้เดิมที่ได้เขียนไว้เป็นภาษาเยอรมันซึ่งใช้ชื่อว่า "วัตถุประสงค์ในกฎหมาย" (Der Zweck in Recht)

"กฎหมายที่ดีจะต้องแบกภาระทั้งหลายที่จะมีอิทธิพลต่อผลประโยชน์ต่างๆ ในชีวิตของสังคม โดยมอบให้รัฐหยิบยกเอาผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งมาพิจารณาเป็นพิเศษ...

ในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำ หรือมีช่องว่างในทางเศรษฐกิจที่ห่างกันมากระหว่างความ "มี" กับความ "จน" ถ้านำกฎหมายมาใช้ให้ประสานกับสภาพของสังคมดังกล่าว หากจะใช้กฎหมายในลักษณะเท่าเทียมกันต่อบุคคลทุกคนตามลักษณะของกฎหมายต่างๆ ไปที่ยึดถือปฏิบัติอยู่แล้วก็ไม่อาจที่จะแก้ปัญหาช่องว่างดังกล่าวได้ การใช้กฎหมายในทางสังคมบางลักษณะ เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแนวความคิดในการ "สร้าง" และการ "ใช้" อย่างไม่เท่าเทียมเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน หรืออย่างน้อยก็เกือบจะเท่าเทียมกัน" <sup>(๕)</sup>

แนวความคิดในการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายของรัฐ (Law As a Means to an End) ได้มีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา นับแต่ต้นศตวรรษที่ 20 โดยรอสโก พาวนด์ (Roscoe Pound) ศาสตราจารย์ทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดผู้ซึ่งพัฒนาทฤษฎีการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Legislation) ให้มีรายละเอียดในเชิงปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น และได้ทำให้ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับแพร่หลายมากขึ้นในดินแดนต่างๆ โดยพาวนด์ (Pound) ได้กล่าวถึงกฎหมายว่าเป็นเครื่องมือสำหรับรักษาผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคม เพื่อให้เกิดความสมดุลย์ประการก่อสร้างหรือวิศวกรรมสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีวิศวกรรมสังคม (Social Engineering Theory) เป็นแนวความคิดซึ่งเน้นถึงภาระกิจของรัฐ ในการจัดระบบผลประโยชน์ต่างๆ ให้สมดุลด้วยกลไกทางกฎหมาย คล้ายกับการเป็นนักวิศวกรรมสังคมที่มุ่งสร้างโครงสร้างสังคมใหม่ อันมีประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างสูงสุดโดยให้เกิดความร้าวฉานหรือสูญเสียน้อยที่สุด <sup>(๖)</sup>

<sup>๕</sup> ปรีชา สุวรรณทัต , อ่างแล้ว, หน้า 462

<sup>๖</sup> Roscoe Pound, Interpretations of Legal History New York, 1923 P. 156 อ้างถึงโดย จรัล โฆษณานันท์ อ่างแล้วหน้า 246-247

ด้วยอิทธิพลของแนวความคิดในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม ทำให้บทบาทของรัฐในยุคนั้นเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐได้เข้าแทรกแซงในกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ซึ่งแต่เดิมรัฐไม่เคยเกี่ยวข้องเลย เช่น การเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา, การสาธารณสุขปโภคและสาธารณสุขการทิ้งปวง, การจัดความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง ลูกจ้าง, การจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องปากท้องประชาชน, การแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมตลอดจนการเข้ามาจัดระเบียบในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจของเอกชน ด้วยเหตุนี้บทบาทและหน้าที่ของกฎหมายในฐานะซึ่งเป็นเครื่องมือของรัฐจึงได้ขยายกว้างออกไปจากเดิมมาก เช่น ปราบกฏการณ์รัฐบัญญัติใหม่ๆ เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นรัฐบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค, รัฐบัญญัติป้องกันสุขภาพและความปลอดภัยของสาธารณะ, รัฐบัญญัติคุ้มครองแรงงาน หรือรัฐบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจของเอกชน <sup>7</sup>

ในส่วนของกฎหมายอาญานั้น ได้ปรากฏอิทธิพลของแนวความคิดในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Legislation) ในกฎหมายอาญาเช่นเดียวกับกฎหมายประเภทอื่นๆ โดยมีการใช้แนวความคิดในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม เพื่อขยายบทบาท และหน้าที่ของกฎหมายอาญา ซึ่งแต่เดิมได้มีบทบาทในการควบคุมสังคมอย่างแคบ เช่น ปรากฏว่าได้มีการนำมาตรการทางอาญาไปใช้กับกฎหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับสุขภาพและความปลอดภัยของสาธารณะ \*, ล้างแวล้อม \*\*, การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจของเอกชน \*\*\* และกฎหมายอื่นๆ มากมาย นอกจากนี้แล้วยังได้มีการนำแนวความคิดในการใช้กฎหมาย เพื่อคุ้มครองสังคมไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ความรับผิดทางอาญาทั่วไป เช่น ยกเว้นหลักเจตนา (Mens Rea) ซึ่งแต่เดิมเคยยึดถือว่า

<sup>7</sup> Williams, Glanville Textbook of Criminal Law Stevens and Sons Limited, p.905

\* ตัวอย่างเช่น รัฐบัญญัติอาหาร ยาและเครื่องสำอาง (Food, Drug, and Cosmetic Act) รัฐบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer Product Safety Act) รัฐบัญญัติควบคุมสารพิษ (Toxic Substances Control Act)

\*\* ตัวอย่างเช่น รัฐบัญญัติควบคุมมลพิษทางน้ำ (Water Pollution Control Act) รัฐบัญญัติควบคุมคุณภาพอากาศของสหพันธรัฐ (Federal Air Quality Act)

\*\*\* ตัวอย่างเช่น รัฐบัญญัติการค้าระหว่างรัฐ (Interstate Commerce Act) , รัฐบัญญัติป้องกันการผูกขาด (Antitrust Law)

เป็นพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญา (The Foudation of all Criminal Jusctice) <sup>(a)</sup> ตามหลักความรับผิดเด็ดขาด หรือความรับผิดซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงเจตนาของผู้กระทำความผิด (Strict Liability, Liability Without Fault), กำหนดหลักความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) ซึ่งทำให้บุคคลต้องรับผิดจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่นอันเนื่องมาจากสถานะ (Status) และวางหลักความผิดทางอาญาของนิติบุคคล (Corporate Liability) เป็นต้น

ในประเทศไทย ปรากฏว่าแนวความคิดในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Legislation) ได้เข้ามามีบทบาทในกฎหมายอาญานานแล้ว ดังที่ปรากฏตามพระราชบัญญัติมาตราซึ่งตวงวัด พ.ศ. 2466 ซึ่งได้นำหลักความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) มาใช้ในการกำหนดความรับผิดทางอาญาของนายจ้าง เมื่อปรากฏการกระทำความผิดของลูกจ้าง \* เนื่องจากกฎหมายดังกล่าวมีจุดประสงค์ในการกำหนดหน้าที่แก่นายจ้าง เพื่อให้นายจ้างป้องกันมิให้เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญาจากการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจของตน

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมาได้ปรากฏว่ามีการนิยมนำแนวความคิดในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Legislation) มาใช้กับความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ด้วยการบัญญัติกฎหมาย ซึ่งวางข้อสันนิษฐาน

<sup>a</sup> Cockburn CJ ได้กล่าวไว้ในคดี Sleep (1861) 8 Cox at 477

\* พระราชบัญญัติมาตราซึ่ง ตวง วัด พ.ศ. 2466 มาตรา 33 บัญญัติว่า "ในคดีอาญาทั้งปวงที่ตัวแทน หรือลูกจ้างกระทำความผิดที่ระบุไว้ในมาตรา 29, 30, 31 และ 32 ท่านให้ถือว่านายจ้างเป็นตัวการในการกระทำความผิดนั้น แต่ที่ว่าความผิดเช่น ว่าต้องได้เกิดขึ้นเพราะเหตุตัวแทนหรือลูกจ้างกระทำแทน หรือกระทำเพื่อประโยชน์ของนายจ้าง"

ความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เมื่อปรากฏการกระทำความผิดของนิติบุคคล ดังมีข้อความในลักษณะดังต่อไปนี้ \*

"ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้นได้กระทำโดยที่ตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย"

เนื่องจากหลักความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เป็นหลักเกณฑ์พิเศษของกฎหมาย ซึ่งแตกต่างจากหลักความรับผิดชอบทางอาญาทั่วไป เพราะว่าผู้แทนนิติบุคคลคือบุคคลสำคัญซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการดำเนินงานของนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลจึงมีสถานะเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคล ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงประเด็นเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลแล้ว ขอบเขตความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลย่อมกว้างขวางกว่าความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลทั่วไป นั่นคือนอกจากผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบจากการกระทำความผิดด้วยตนเองตามหลักความรับผิดชอบอาญาทั่วไปแล้ว ผู้แทนนิติบุคคลยังต้องรับผิดชอบจากการกระทำความผิดของนิติบุคคล ในฐานะที่เป็นจิตวิญญาณของนิติบุคคลตาม Identification Theory อีกด้วย

\* มาตรา 47 พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 นอกจากนี่ยังปรากฏตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติประกอบอาชีพงานก่อสร้าง พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนทำงาน พ.ศ. 2528, พระราชบัญญัติประกอบธุรกิจเงินทุนธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติหลักทรัพย์ และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535 และพระราชกำหนดการกักขังเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกรณีที่ปรากฏการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น จะเห็นว่ากฎหมายยังได้นำหลักเกณฑ์พื้นฐานในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาทั่วไป มาใช้กับความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกรณีดังกล่าว นั่นคือการกระทำความผิดอาญาต้องประกอบไปด้วย ทั้งในส่วนการกระทำ (Actus Reus) และเจตนาในการกระทำความผิด (Mens Rea)

ในการพิจารณาส่วนของการกระทำนั้น เนื่องจากนิติบุคคลมีลักษณะเป็นองค์กร (Organization) ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรในตำแหน่งต่าง ๆ ทำหน้าที่จัดการงานของนิติบุคคลภายใต้การควบคุมการบริหารงานของผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้นจึงพบว่าผู้แทนนิติบุคคลมีจำต้องลงมือกระทำความผิดด้วยตัวเอง เช่นเดียวกับการกระทำความผิดอาญาทั่วไป ดังนั้นการกระทำความผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ แม้เพียงในกรณีการมอบหมายให้บุคคลอื่นกระทำการดำเนินความผิด หรือการได้รู้ถึงการลงมือกระทำความผิดของบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาบริหารงาน หากแต่ผู้แทนนิติบุคคลมิได้ดำเนินการใดๆ เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องก็ถือเป็นกรลงมือกระทำความผิดแล้ว สำหรับในส่วนของเจตนา นั้นเนื่องจากนิติบุคคลมีลักษณะเป็นองค์กร (Organization) ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรในตำแหน่งต่าง ๆ ทำหน้าที่จัดการงานของนิติบุคคลภายใต้การควบคุมการบริหารงานของผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้น การที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงเจตนาในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลจึงเป็นเรื่องกระทำได้ลำบากเป็นอย่างยิ่ง กฎหมายจึงได้สร้างหลักเกณฑ์เรื่องเจตนาในการกระทำความผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลขึ้นใหม่ โดยกำหนดว่า "เพียงการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด" หรือ "มิได้จัดการตามสมควรเพื่อป้องกันความผิดนั้น" ก็ถือว่าผู้แทนนิติบุคคลมีองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งตำหนิได้ในการกระทำความผิดทางอาญาสมบูรณ์แล้ว

ดังนั้นเมื่อรัฐนำบทบัญญัติ เรื่องความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลมาบัญญัติไว้ในลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา เพื่อจุดประสงค์ในการผลักภาระการพิสูจน์ความผิดบางประเภท ซึ่งมีความยากลำบากในการหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลย เนื่องจากพยานหลักฐานส่วนใหญ่ได้อยู่ในความรู้เห็นของจำเลยแต่ฝ่ายเดียว ลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล จึงเป็นการสันนิษฐานทั้งในส่วนของการกระทำ คือการกระทำการ หรืองดเว้นการกระทำการใดๆอันก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคล และส่วนขององค์ประกอบทางจิตใจซึ่งตำหนิได้ คือมีความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด โดยข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทน

นิติบุคคลข้างต้นได้เปิดโอกาสให้ผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเป็นจำเลยตามข้อสันนิษฐานสามารถนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างความผิดของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งบัญญัติขึ้นใช้ในปัจจุบันแล้ว พบว่าอาจมีการจำแนกขอบเขตข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลออกได้เป็น 3 ประการ คือ

1. ขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคล ตามข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล
2. ขอบเขตของการกระทำความผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ตามข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล
3. ขอบเขตของโทษ ซึ่งใช้กับข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

1. ขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เมื่อพิจารณาถึงขอบเขตของความหมายคำว่าผู้แทนนิติบุคคล ตามข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาข้างต้นแล้ว เห็นได้ว่ากฎหมายได้บัญญัติสันนิษฐานความรับผิดแก่กรรมการผู้จัดการ \*, กรรมการ \*\*, ผู้จัดการ \*\*\*, ผู้ดำเนินกิจการ \*\*\*\*

\* พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติโรงเรือนเอกชน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522

\*\* พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527

\*\*\* พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติโรงเรือนเอกชน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนทำงาน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติภาษีปิโตรเลียม พ.ศ. 2514

\*\*\*\* พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518, พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535



ผู้แทนนิติบุคคล \* , ผู้รับผิดชอบในการกระทำอันเป็นความผิดของนิติบุคคล \*\*, ผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจการของนิติบุคคล \*\*\* และบุคคลอื่นใดที่มีอำนาจหน้าที่ในการทำแทนนิติบุคคล \*\*\*\* เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ว่ากฎหมายได้วางขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานไว้อย่างกว้างๆ คือนอกจากได้สันนิษฐานความรับผิดทางอาญาแก่ กรรมการผู้จัดการ และกรรมการ ซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคลที่มีชื่อปรากฏอยู่ในทะเบียนว่าเป็นผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล อันถือเป็นผู้บริหารระดับสูงแล้ว กฎหมายยังได้สันนิษฐานความรับผิดทางอาญาแก่ ผู้จัดการ, ผู้ดำเนินกิจการ, ผู้แทนนิติบุคคล, ผู้รับผิดชอบในการกระทำอันเป็นความผิดของนิติบุคคล, และบุคคลอื่นใดที่มีอำนาจหน้าที่ในการทำแทนนิติบุคคล เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งมีได้มีชื่อปรากฏอยู่ในทางทะเบียนว่าเป็นผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล อันถือเป็นผู้บริหารระดับรองอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกฎหมายเล็งเห็นว่าผู้บริหารระดับรองเหล่านี้มีส่วนรู้เห็นในการดำเนินงานของนิติบุคคลอันเป็นบุคคลสำคัญ ซึ่งอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรกระทำผิดของนิติบุคคล ดังนั้น กฎหมายจึงได้วางขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานไว้ในลักษณะกว้างๆ ด้วยมีจุดประสงค์ในการลงโทษบุคคลทั้งหมด ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำผิดแท้จริงของนิติบุคคล

---

\* พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนทำงาน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2518, พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535

\*\* พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512

\*\*\* พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522

\*\*\*\* พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527

2. ขอบเขตของการกระทำความผิด ตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ปรากฏว่าบทบัญญัติ เรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลส่วนใหญ่ ได้กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานไว้อย่างกว้างๆ ด้วยการบัญญัติสันนิษฐานให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบ ไม่ว่าจะปรากฏการกระทำความผิดในกรณีใดๆ ตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ดังนี้

ก. "ในกรณีที่ผู้กระทำความผิด ซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล กรรมการผู้จัดการ... ต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นด้วย..."\*

ข. "ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิด และถูกลงโทษตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าผู้แทนนิติบุคคล... เป็นผู้กระทำความผิดและต้องระวางโทษเช่นเดียวกับนิติบุคคลนั้น..." \*\*

ซึ่งผลของการใช้บทบัญญัติในลักษณะดังกล่าว ทำให้ผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญา ในทุกๆ กรณีที่ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดของนิติบุคคล โดยมีได้ค่านึงว่ากฎหมายในแต่ละมาตราได้มีวัตถุประสงค์ เช่นไรในการบัญญัติความรับผิดชอบดังกล่าว

อย่างไรก็ตามได้ปรากฏว่ามีพระราชบัญญัติบางฉบับ ซึ่งจำกัดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล ตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลด้วยการระบุเจาะจงมาตราซึ่งได้วางข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคล ดังนี้

---

\* พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติภาษีเงินได้ปิโตรเลียม พ.ศ. 2514, พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2527

\*\* พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527

ค. "ในกรณีที่ผู้กระทำความผิด ซึ่งต้องรับโทษตามมาตรา..... เป็นนิติบุคคล ผู้ดำเนินกิจการหรือผู้แทนของนิติบุคคล... ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนด สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย..."

3. ขอบเขตของโทษ ซึ่งใช้กับข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เนื่องจากข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลได้เกิดขึ้น โดยการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจากฐานความผิดเดิม ซึ่งกำหนดความผิดของนิติบุคคล กฎหมายจึงได้บัญญัติเรื่องโทษตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล โดยอิงกับฐานความผิดเดิมซึ่งกฎหมายได้บัญญัติไว้ความผิดของนิติบุคคล ดังนี้

"ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิดตาม... เป็นนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคล ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดสำหรับความผิดนั้น ๆ..." \*\*

สรุป เนื่องจากในปัจจุบันการจัดองค์กรทางธุรกิจนิยมกระทำในรูปแบบนิติบุคคล และปรากฏอยู่เสมอว่า การใช้โทษทางอาญาเฉพาะแก่นิติบุคคลมีอานุภาพบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษได้ <sup>(๐)</sup> ดังนั้นเพื่อสนองต่อนโยบายการป้องกัน และปราบปรามการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคล รัฐจึงได้นำหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะพยานมาใช้ในการวางข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญา แก่บุคคลซึ่งมีอำนาจในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล

\* พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติปฎิยะ พ.ศ. 2518, พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509

\*\* พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2512, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติภาษีเงินได้ปิโตรเลียม พ.ศ. 2514, พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527, พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2527

<sup>๐</sup> William, Glanville. Criminal law : The General Part. 2nd. Stevens and Sons limited, 1961 P.283.

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาถึงข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ตามกฎหมายไทย ปรากฏว่ากฎหมายได้วางขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลและขอบเขต ความรับผิดชอบของบุคคลดังกล่าวไว้ค่อนข้างกว้าง อันมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพจากการ ถูกดำเนินคดีอาญาของบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะผู้แทนนิติบุคคลได้เป็นอย่างมาก ดังนั้นในลำดับ ถัดไปจึงจะได้ศึกษาหาถึงเหตุผล และความชอบธรรมของบทบัญญัติ เรื่องข้อสันนิษฐานความ รับผิดชอบทางอาญาของบุคคลดังกล่าว

#### 4.2 เหตุผลในการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

โดยที่ข้อสันนิษฐานจะต้องประกอบขึ้นด้วยเหตุผลของการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายในเรื่องข้อสันนิษฐานสันนิษฐาน เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลก็เช่นเดียวกัน มีเหตุผลของการบัญญัติไว้สรุปได้ดังต่อไปนี้ (๑๐)

1. ผู้แทนนิติบุคคลมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อทั้งนิติบุคคลและต่อสังคม
2. นโยบายในการควบคุมอาชญากรรมของรัฐ
3. ความยากลำบากในการหาพยานหลักฐาน

1. ผู้แทนนิติบุคคลมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อทั้งนิติบุคคลและสังคม ถือเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย เนื่องจากประเทศไทยใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalistic Market Economy) ซึ่งเปิดโอกาสให้เอกชนแสวงหาประโยชน์หรือผลกำไรจากธุรกิจได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นเมื่อนักธุรกิจไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม บาบเคราะห์ย่อมจะตกอยู่กับผู้บริโภค เช่น ผู้บริโภคต้องบริโภคสินค้าที่มีราคาสูงเกินไปเนื่องจากผลของการผูกขาด

<sup>10</sup> จตุรงค์ ฉินวิวัฒน์ , อ่างแล้ว, หน้า 114-117

เป็นต้น <sup>(11)</sup> เมื่อธุรกิจของนิติบุคคลมีผลกระทบต่อสาธารณชนและความมั่นคงของประเทศ เช่นนี้จึงจำเป็นต้องที่รัฐบาลต้องกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบที่เข้มงวดให้แก่นิติบุคคล

<sup>11</sup> ศิริ อติโพธิ์. "ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร" ข่าวพาณิชย์ ฉบับพิเศษที่ระลึกในโอกาสคล้ายวันสถาปนากระทรวงพาณิชย์ 20 สิงหาคม 2519 หน้า 18 อ้างจาก ไชยยศ เหมะรัชตะ "กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการผูกขาดและการจำกัดทางธุรกิจการค้า" วารสารกฎหมาย ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2521) หน้า 112-113 ความว่า

ในประเทศไทยเริ่มมีกฎหมาย เกี่ยวกับการป้องกันการค้ากำไรในปีพุทธศักราช 2480 คือ พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พ.ศ. 2480 และวัตถุประสงค์ที่ตราพระราชบัญญัตินี้ฉบับดังกล่าวขึ้นมาเพราะว่า "...แต่เดิมมาเมื่อมีเหตุการณ์ฉุกเฉินขึ้น เช่น เกิดสงครามและเศรษฐกิจหรือการเงินระส่ำระสาย เป็นต้น มักจะมีผู้คอยฉวยโอกาสทำการค้าขายสิ่งของบางอย่างซึ่งประชาชนจำต้องซื้อใช้สำหรับความเป็นอยู่ด้วยดี โดยคิดกำไรเกินควร เช่น กักสิ่งของไว้จำหน่ายและตั้งราคาสูงกว่าในเวลาปกติมาก แม้ในขณะนั้นสิ่งของเหล่านั้นจะยังคงปริมาณอยู่ในระดับธรรมดา มิได้ปรากฏลดน้อยลงจนถึงกับขาดแคลนหรือผิดไปจากปกติก็ดี และในบางกรณีเพื่อหวังผลอย่างเดียวกันได้ก็กักไว้ไม่ยอมขายแก่ผู้บริโภคหรืออุปโภคก็มี ทั้งนี้เป็นเหตุให้ราษฎรส่วนมากได้รับความเดือดร้อนและอาจยังความปั่นป่วนให้แก่ประเทศ ถึงแม้ในเวลาปกติเช่น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิธีเก็บหรืออัตราภาษี เป็นต้น ก็เคยปรากฏว่ามีพ่อค้าบางรายขึ้นราคาสินค้า ซึ่งถูกภาษีนั้นกระทบจนเกินควรและนอกจากนี้ยังขึ้นราคาสินค้าอย่างอื่นด้วย ซึ่งถ้าสินค้านั้นๆ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพของประชาชนด้วยแล้ว ก็เป็นเหตุให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนยิ่งขึ้น จึงเป็นการสมควรมีการควบคุมตลอดเวลาปกติ เพื่อป้องกันมิให้พ่อค้าบางราย ซึ่งมุ่งแต่ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียวดำเนินการเอาวัดเอาเปรียบแก่ราษฎร ถ้าปรากฏว่ามีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นรัฐบาลอาจจัดการควบคุมทันที การควบคุมการค้ากำไรเกินควรนี้มีตัวอย่างอยู่แล้วในต่างประเทศ เพื่อให้กิจการได้ดำเนินไป โดยรอบคอบและยุติธรรมแก่พ่อค้าประชาชน จึงได้กำหนดวิธีการควบคุมไว้ในพระราชบัญญัตินี้อย่างชัดเจน..."

อนึ่ง เนื่องจากสภาพที่แท้จริงของนิติบุคคลเป็นเพียงสิ่งที่กฎหมายสร้างขึ้นไม่มีชีวิตจิตใจ การกระทำและการแสดงเจตนาย่อมแสดงออกโดยผู้แทนนิติบุคคลทั้งสิ้น ดังนั้น เมื่อผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาย่อมต้องรับโทษในผลแห่งการกระทำของตนและกรณีเช่นนี้ย่อมเป็นการไม่ชอบที่จะโอนความรับผิดชอบให้นิติบุคคลรับผิดชอบเพียงลำพัง

2. นโยบายในการควบคุมอาชญากรรมของรัฐ นั้นคือนโยบายในการควบคุมมิให้ผู้แทนนิติบุคคลลวงโอกาสจากการเป็นผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดขึ้น เพราะกิจการที่นิติบุคคลดำเนินการอยู่นั้นส่งผลต่อสาธารณชน ดังจะปรากฏตามเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2525 <sup>(12)</sup> ดังนี้

"เนื่องจากปัจจุบันนี้การเสนอสินค้าและบริการต่างๆ ต่อประชาชนนับวันแต่จะเพิ่มมากขึ้น ผู้ประกอบธุรกิจการค้าและผู้ประกอบธุรกิจโฆษณาได้นำวิชาการในทางการตลาด และทางการโฆษณามาใช้ในการส่งเสริมการขายสินค้าและบริการ ซึ่งการกระทำดังกล่าว ทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ เพราะผู้บริโภคไม่อยู่ในฐานะที่ทราบภาวะตลาดและความจริงที่เกี่ยวกับคุณภาพและราคาของสินค้า และบริการต่างๆ ได้อย่างถูกต้องทันทั่วทั้งที่ นอกจากนั้นในบางกรณีแม้จะมีกฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค โดยการกำหนดคุณภาพและราคาของสินค้าและบริการอยู่แล้วก็ตาม แต่การที่ผู้บริโภคแต่ละรายจะไปฟ้องร้องดำเนินคดี กับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือผู้ประกอบธุรกิจโฆษณาเมื่อมีการละเมิดสิทธิของผู้บริโภคย่อมจะเสียเวลา และค่าใช้จ่ายเป็นการไม่คุ้มค่าและผู้บริโภคจำนวนมากไม่อยู่ในฐานะที่จะเสีย

<sup>12</sup> ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 96 ตอนที่ 72 (4 พฤษภาคม 2522)

เวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีได้ และในบางกรณี ก็ไม่อาจจะยับยั้งการกระทำที่จะเกิดความเสียหายแก่ผู้บริโภคได้ทันเวลาที่สมควรมีกฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค เป็นการทั่วไป โดยกำหนดหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจการค้าและผู้ประกอบธุรกิจโฆษณาต่อผู้บริโภค เพื่อให้ความเป็นธรรมตามสมควรแก่ผู้บริโภค ตลอดจนจัดให้มีองค์กรของรัฐที่เหมาะสมเพื่อตรวจตรา ดูแลและประสาน การปฏิบัติงานของส่วนราชการต่างๆ ในการให้ความคุ้มครองผู้บริโภคจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติขึ้น"

3. ความยากลำบากในการหาพยานหลักฐาน ที่จะเอาผิดกับผู้แทนของนิติบุคคล เนื่องจากการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย ซึ่งกระทำโดยผู้ที่มีความรู้ความสามารถระดับมันสมองนั้นย่อมรัดกุม อีกทั้งข้อเท็จจริงในการกระทำความผิดยังอยู่ในความรู้เห็นของบุคคลเพียงฝ่ายเดียวคือกลุ่มผู้บริหารนิติบุคคล ทั้งนี้ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalistic Market Economy) ซึ่งมีได้เปิดโอกาสให้รัฐเข้าควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลได้ทุกขั้นตอน และยิ่งไปกว่านี้รัฐบาลก็ไม่มีเจ้าหน้าที่มากพอที่จะตรวจตราการดำเนินกิจการได้อย่างใกล้ชิด และการจะให้เจ้าหน้าที่เข้าตรวจตราการดำเนินการได้จะต้องใช้เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถอย่างมาก



#### 4.3 ปัญหาจากการใช้ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในปัจจุบัน : กรณีศึกษา

โดยที่ผู้แทนนิติบุคคล คือบุคคลซึ่งทำหน้าที่จัดการงานแทนนิติบุคคลโดยมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลจึงมีสถานะเป็นเสมือนจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคล อันทำให้การจัดการงานใด ๆ ของผู้แทนนิติบุคคลคือการกระทำและแสดงเจตนาของตัวนิติบุคคลเอง กฎหมาย Common Law จึงได้กำหนดหลักความรับผิดชอบทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคล ในกรณีที่ปรากฏการกระทำ ความผิดของนิติบุคคลไว้เป็นพิเศษ ด้วยการกำหนดให้ผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบแม้เพียงได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคล

กฎหมายไทยได้นำหลักความรู้เห็นเป็นใจ มาใช้ในการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเช่นเดียวกัน ด้วยวิธีการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคล เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิดของนิติบุคคล และเปิดโอกาสให้ผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเป็นจำเลยตามข้อสันนิษฐานนำสืบพิสูจน์เพื่อหักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าว อย่างไรก็ตามเนื่องจากหลักเกณฑ์เรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยตามข้อสันนิษฐานจากการถูกดำเนินคดีอาญาเป็นอย่างมาก จึงได้มีการรวมตัวของหอการค้าต่างประเทศ เพื่อร้องเรียนเกี่ยวกับความชอบธรรมของกฎหมายดังกล่าว ในข้อ 4.3 นี้ จึงจะกล่าวถึงกรณีศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาอันเกิดขึ้นจากการใช้ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในปัจจุบัน และพิจารณาประเด็นความชอบธรรมของบทบัญญัติเรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาดังกล่าว

#### กรณีศึกษา

โดยที่หอการค้าต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยหอการค้าอเมริกาในประเทศไทย หอการค้าออสเตรเลีย-ไทย หอการค้าอังกฤษ-ไทย หอการค้าฝรั่งเศส-ไทย หอการค้าเยอรมัน-ไทย หอการค้าอินเดีย-ไทย หอการค้าอิตาลี-ไทย และหอการค้าญี่ปุ่น-กรุงเทพฯ ได้มีหนังสือ ลงวันที่ 14 มกราคม 2530 ถึง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ขอให้พิจารณาแก้ไขบทกำหนดโทษทางอาญาที่ลงโทษแก่กรรมการ และผู้จัดการนิติบุคคลในความผิดฐานแจ้งรายการต่อทางราชการเนิ่นช้าเกินกำหนดหรือแจ้งผิดพลาด เนื่องจากอัตราโทษที่กำหนดไว้หนักเกินสมควรและไม่เหมาะสมกับสภาพความผิด พร้อมทั้งได้อ้างอิงกฎหมายที่มีลักษณะ

ตั้งกล่าว รวม 24 ฉบับ \*

\* พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2521 มาตรา 27, พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ.2527 มาตรา 76, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2512 มาตรา 50,53, พระราชบัญญัติทะเบียนพาณิชย์ พ.ศ. 2499 มาตรา 23, พระราชบัญญัติควบคุมสินค้าตามชายแดน พ.ศ.2524 มาตรา 71, พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ.2518 มาตรา 71, พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2521 มาตรา 47 (ปัจจุบันแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2535 มาตรา 211), พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ.2522 มาตรา 28, พระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ.2515 มาตรา 28, พระราชบัญญัติความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคมและมูลนิธิ พ.ศ.2491, พระราชบัญญัติภาษีเงินได้ปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 มาตรา 76, พระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิตร พ.ศ.2527 มาตรา167, พระราชบัญญัติตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2517 มาตรา 41 เบญจ(ปัจจุบันแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 มาตรา 283), พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2510 มาตรา 96,97 (ปัจจุบันแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 มาตรา 114) พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2510 มาตรา 87, 88 (ปัจจุบันแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ.2535 มาตรา 108), พระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.2483 มาตรา 175, พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 46 ทวิ, พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ.2522 มาตรา 75, พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 83, พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2525 มาตรา 120, พระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการอัยย์ พ.ศ.2524 มาตรา 18, พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 มาตรา 4 และหมวด 8, พระราชบัญญัติยา พ.ศ.2510 มาตรา 4 หมวด 14 ,พระราชบัญญัติวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท พ.ศ.2518 มาตรา 4 และหมวด 8, พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ.2517 มาตรา 3, 48-49, 55 (ปัจจุบันแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ.2535 มาตรา 46-49) พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ.2525 มาตรา 71, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 59 , พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 มาตรา 26, พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2484 มาตรา 49, พระราชบัญญัติจัดหางาน และคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2528 มาตรา 92, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 88, พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2521 มาตรา 46, พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 มาตรา 72, พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ.2520 มาตรา 3 และหมวด 6

ปรากฏข้อเท็จจริงว่า ปัญหาที่มีการร้องเรียนครั้งนั้น สืบเนื่องมาจากการปรับค่าเงินบาทในช่วงเวลาที่มีวิกฤตการณ์ทางการเงินใน พ.ศ. 2527 ซึ่งกระทรวงการคลังได้มีประกาศกระทรวงการคลังเรื่อง ปรับปรุงระบบการแลกเปลี่ยนเงินตรา เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2527 กำหนดอัตรากลางระหว่างอัตราซื้อขายเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกากับธนาคารพาณิชย์เป็นดอลลาร์สหรัฐอเมริกาละ 27 บาท โดยมีผลใช้บังคับในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2527 <sup>13</sup> และเพื่อป้องกันการกักตุนสินค้าและป้องกันมิให้ผู้ประกอบการค้าจวดยโอกาสขึ้นราคาสินค้า เนื่องจากการปรับค่าเงินบาทดังกล่าว กระทรวงพาณิชย์โดยคณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาดจึงได้อาศัยอำนาจตามมาตรา 23 \* และมาตรา 24 \*\* แห่งพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 ออกประกาศคณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด ฉบับที่ 69 เรื่อง กำหนดมาตรการการเกี่ยวกับการผลิตการจำหน่ายและป้องกันการกักตุนสินค้าควบคุม เมื่อวันที่

<sup>13</sup> รก. 2527 - 159 - 1พ.

\* มาตรา 23 เพื่อป้องกันการกำหนดราคาซื้อ ราคาขาย หรือการกำหนดเงื่อนไขและวิธีปฏิบัติทางการค้าอันไม่เป็นธรรม คณะกรรมการกลางด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจประกาศกำหนดให้สินค้าใดเป็นสินค้าควบคุมได้

ประกาศของคณะกรรมการกลางตามวรรคหนึ่ง ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

\*\* มาตรา 24 เมื่อได้มีการประกาศกำหนดสินค้าควบคุมตามมาตรา 23 แล้ว ให้คณะกรรมการมีอำนาจ ดังต่อไปนี้

(1) กำหนดราคาซื้อหรือราคาขายสินค้าควบคุมให้ผู้ซื้อในราคาไม่ต่ำกว่าราคาที่กำหนด หรือให้ผู้จำหน่ายในราคาไม่สูงกว่าราคาที่กำหนดหรือตรึงราคาไว้ในราคาใดราคาหนึ่ง

(2) กำหนดอัตรากำไรสูงสุดต่อหน่วย ของสินค้าควบคุมที่ผู้จำหน่ายจะได้รับจากการจำหน่ายสินค้าควบคุมหรือหนดอัตราส่วนแตกต่างระหว่างราคาซื้อกับราคาขายสินค้าควบคุมในแต่ละช่วงการค้า

(3) กำหนดให้ผู้ผลิต หรือผู้จำหน่ายสินค้าควบคุมแสดงราคาสินค้าควบคุม

(4) กำหนดหลักเกณฑ์ มาตรการ และเงื่อนไขให้ผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายสินค้าควบคุมปฏิบัติเกี่ยวกับการผลิต การจ่ายแจก การนำเข้ามาในราชอาณาจักร การส่งออกนอกราชอาณาจักร การซื้อ การจำหน่าย หรือการเก็บรักษาสินค้าควบคุม

(5) กำหนดท้องที่ หรือกำหนดระยะเวลาในการใช้บังคับประกาศของ คณะกรรมการ

(6) กำหนดให้แจ้งปริมาณ สถานที่เก็บ ต้นทุน ค่าใช้จ่าย กระบวนการผลิต และวิธีการจำหน่ายสินค้าควบคุมต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

(7) กำหนดให้มีการเก็บ หรือเพิ่มปริมาณการเก็บสำรองสินค้าควบคุม และกำหนดท้องที่และสถานที่ให้เก็บสำรองสินค้าควบคุม

(8) ห้ามหรืออนุญาตการส่งออกนอกหรือนำเข้ามาในท้องที่หนึ่งท้องที่ใด ซึ่งสินค้าควบคุม

(9) สั่งให้ผู้ประกอบธุรกิจปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิต การซื้อ การจำหน่ายหรือการเก็บรักษาสินค้าควบคุม รวมทั้งให้ระงับหรือลดค่าใช้จ่ายใด ๆ ที่ กำหนดไว้เกินสมควร

(10) จัดให้มีการปันส่วนในการซื้อและการจำหน่ายสินค้าควบคุม หรือ กำหนดเงื่อนไขในการซื้อ และการจำหน่ายสินค้าควบคุม

(11) บังคับให้จำหน่ายสินค้าควบคุมตามปริมาณ และราคาที่กำหนด ตลอดจนบังคับให้จำหน่ายแก่ส่วนราชการหรือบุคคลใดซึ่งคณะกรรมการกำหนด

(12) ห้ามการจำหน่าย ให้ใช้เอง ยักย้าย หรือเปลี่ยนสภาพซึ่งสินค้า ควบคุมเกินปริมาณที่กำหนด

(13) ให้เลขาธิการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่เข้าดำเนินการเกี่ยวกับการ ผลิต การขนส่ง การซื้อ การจำหน่าย และการเก็บรักษาสินค้าควบคุม

(14) กำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการกักตุนสินค้าควบคุม หรือ ครอบครองสินค้าควบคุมเกินปริมาณที่กำหนด

การใช้อำนาจตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการกระทำเป็นประกาศโดย ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การใช้อำนาจตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการพิจารณาบททวนเป็นครั้ง คราวให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ โดยคำนึงถึงต้นทุน ค่าใช้จ่ายในการจำหน่ายและ อัตรากำไรที่เหมาะสม รวมทั้งผลกระทบต่อการลงทุนในการขยายกำลังการผลิตในระยะ ต่อไปด้วย

5 พฤศจิกายน 2527 <sup>14</sup> กำหนดให้ผู้ผลิตสินค้าควบคุมอันได้แก่ น้ำมันพืชใช้ปรุงอาหาร ปูนซีเมนต์ เหล็กเส้น ตะปุดอกไม้ ฯลฯ ต้องแจ้งปริมาณ สถานที่เก็บ ต้นทุนในการผลิตและการจำหน่าย ต้นทุนในการนำเข้าและแจ้งราคาจำหน่ายของผู้ผลิต ผู้นำเข้า ราคาจำหน่ายส่ง ราคาจำหน่ายปลีกต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2527 นอกจากนี้คณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาดยังได้ออกประกาศทำนองนี้ในระยะเวลาใกล้เคียงอีกหลายฉบับ เช่น ประกาศฯ ฉบับที่ 73, 76, 82, 84, 85, 87 และ 88 ซึ่งเมื่อคณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาดได้ออกประกาศดังกล่าวไปแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการค้าที่ไม่ได้ปฏิบัติตามประกาศฉบับดังกล่าวภายในระยะเวลาที่กำหนดประมาณ 250 รายและกระทรวงพาณิชย์ได้แจ้งความดำเนินคดี 189 รายซึ่งในจำนวนนี้มีกรรมการหรือผู้จัดการนิติบุคคลซึ่งเป็นชาวต่างประเทศ ถูกดำเนินคดีรวมอยู่ด้วยหลายราย ส่วนอีก 61 รายกระทรวงพาณิชย์ได้ใช้ดุลพินิจผ่อนผันให้เนื่องจากเห็นว่าผู้ผลิต หรือผู้ประกอบการค้าไม่ได้มีเจตนาที่จะไม่ปฏิบัติตามประกาศฉบับดังกล่าว ต่อมาเมื่อช่วงวิกฤตการดังกล่าวได้ผ่านพ้นไปแล้ว คณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาดจึงได้ออกประกาศฉบับที่ 91 เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2528 ยกเลิกประกาศฯ ฉบับที่ 69 และได้ดำเนินการออกประกาศฯ ยกเลิกประกาศฯ ที่มีผลใช้บังคับในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นลำดับมาจนหมดสิ้นในปี พ.ศ. 2529 และเมื่อประกาศคณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด ที่กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย และการป้องกันการกักตุนสินค้าควบคุมถูกยกเลิกไปทั้งหมดแล้ว กระทรวงพาณิชย์ได้แจ้งความจำนงไปยังพนักงานสอบสวนแสดงความประสงค์ที่จะไม่ดำเนินคดีกับผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้าจำนวน 189 รายนั้น แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากคณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาดได้ออกประกาศฉบับดังกล่าว โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 8 มาตรา 24(4), (6) และ มาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 ซึ่งในตัวพระราชบัญญัตินี้เองในมาตรา 43 \* ได้กำหนดโทษจำคุกผู้ที่

<sup>14</sup> รก. 2527 - 159 - 3W

\* มาตรา 43 ผู้ใดฝ่าฝืนประกาศของคณะกรรมการตามมาตรา 24 (1) (2) (4) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (12) หรือ (14) หรือขัดขวางการดำเนินการของเลขาธิการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 24 (13) หรือเปลี่ยนแปลงราคาโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือไม่แจ้งรายการตามประกาศของคณะกรรมการกลางตามมาตรา 25 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ฝ่าฝืนประกาศของคณะกรรมการไว้ไม่เกิน 5 ปีหรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ดังนั้นจึงได้มีการดำเนินคดีกับบรรดาผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดา นิติบุคคล และรวมถึงบรรดากรรมการ และผู้จัดการซึ่งตกเป็นจำเลย ตามข้อสันนิษฐานความรับผิดตามอาญา การตกเป็นจำเลยด้วยผลของข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเหล่านี้ ปรากฏว่าได้มีการประเดิมของการต่อสู้คดีที่น่าสนใจ ในคดีบริษัทเอสโซ่ แอสตันดาร์ต ประเทศไทย จำกัด ซึ่งเป็นการฟ้องร้องให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดตามข้อสันนิษฐานตามมาตรา 47 \* แห่งพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 ดังนี้

เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2529 อัยการเป็นโจทก์ฟ้องบริษัท เอสโซ่แอสตันดาร์ต ประเทศไทย จำกัด เป็นจำเลยที่ 1 และนายรอย ดับเบิลยู ไวลแลนด์ กรรมการผู้จัดการ เป็นจำเลยที่ 2 ในข้อหาฝ่าฝืนประกาศคณะกรรมการกลางกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาดโดยไม่แจ้งปริมาณการผลิต และการนำเข้าสินค้าควบคุมต่อเลขาธิการภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 มาตรา 8, 23, 24, 26, 27, 43, 47, ประการศฯ ฉบับที่ 85 พ.ศ. 2528 และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83

ต่อมาเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2529, วันที่ 25 พฤศจิกายน 2529 และวันที่ 20 มีนาคม 2530 จำเลยยื่นคำให้การค่าแถมลง และคำแถมลงปิดคดีต่อศาลสรุปได้ว่า

1. จำเลยยกข้อต่อสู้ในปัญหากฎหมายว่า ประกาศฯ ฉบับที่ 100 พ.ศ. 2529 ซึ่งออกมาภายหลังได้ยกเลิกประกาศฯ ฉบับที่ 85 พ.ศ. 2528 แล้วถือว่าข้อหาที่โจทก์ฟ้องไม่เป็นความผิดต่อไป จำเลยยอมได้รับประโยชน์จากการยกเลิกตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2

2. จำเลยยกข้อต่อสู้ในเรื่องความรับผิดของจำเลยว่าได้มีการแบ่งแยกงาน และหน้าที่ความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดแล้วจำเลยจึงพ้นจากความรับผิดใดๆที่ได้มอบหมายไปแล้ว

---

\* มาตรา 47 ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย

ในวันที่ 31 มีนาคม 2530 ศาลชั้นต้นได้วินิจฉัย และมีคำพิพากษาสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. เมื่อประกาศ ฉบับที่ 85 ได้ถูกยกเลิกโดยประกาศ ฉบับที่ 100 แล้วทำให้จำเลยพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่

ศาลอาญาเห็นว่า การที่จำเลยพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิดได้จะต้องเป็นกรณีที่กฎหมายที่บัญญัติในภายหลัง มีผลทำให้การกระทำเช่นนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป ประกาศคณะกรรมการกลางฯ มิใช่กฎหมาย จึงไม่มีผลทำให้จำเลยพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิดโดยนัยมาตรา 2 วรรค 2 ประมวลกฎหมายอาญาได้

2. จำเลยที่ 1 จะยกเหตุผลที่ไม่ได้ยื่นแจ้งปริมาณภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดเพราะความเพอเรอของพนักงานบริษัท เพื่อปฏิเสธว่าจำเลยที่ 1 ไม่มีเจตนากระทำความผิดหรือไม่

ศาลอาญาเห็นว่าจำเลยที่ 1 ได้มอบอำนาจให้นายประมุข บุณยะรัตเวช มีอำนาจที่จะแต่งตั้งช่วงคนเดี่ยวหรือหลายคน และมีอำนาจที่สมบูรณ์ที่จะปฏิบัติและทำนิติกรรมกรณสิ่งต่างๆทุกอย่างทุกประการที่จำเป็น หรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิบัติโดยถูกต้องแห่งบรรดาอำนาจที่แจ้งไว้ นายประมุขได้มอบอำนาจให้นางชลนรี พิทักษ์วงศ์ กระทำการโดยลำพังหรือร่วมกันลงนามแทนบริษัท ในการแจ้งปริมาณน้ำมันหล่อลื่นตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด แทนจำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 1 ยอมรับผิดชอบในการกระทำที่ผู้รับมอบอำนาจได้กระทำไปตามที่ได้รับการมอบหมาย ถือได้ว่านางชลนรี มีอำนาจที่จะยื่นแจ้งปริมาณน้ำมันดังกล่าว ซึ่งจำเลยที่ 1 ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของนางชลนรี ตามที่ระบุไว้ในใบมอบอำนาจด้วย

3. จำเลยที่ 2 จะอ้างเหตุว่าได้แบ่งหน้าที่การแจ้งปริมาณน้ำมันให้แก่ผู้อื่นไปจัดการแล้ว เป็นข้อต่อสู้ให้ตนพ้นผิดได้หรือไม่

ศาลอาญาเห็นว่า จำเลยที่ 2 เป็นผู้บังคับบัญชาพนักงานทั้งหมดของบริษัทจำเลยที่ 2 จึงเป็นผู้บังคับบัญชานางชลนรีด้วย การที่นางชลนรียื่นแจ้งล่าช้าถือได้ว่าจำเลยที่ 2 ไม่ควบคุมดูแลให้มีการยื่นแจ้งปริมาณน้ำมันให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด ถึงแม้จำเลยที่ 2 จะได้มอบหน้าที่การแจ้งให้ผู้อื่นไปแล้ว จำเลยที่ 2 ก็ยังมีหน้าที่ตามกฎหมายอยู่ที่จะต้องควบคุมให้มีการยื่นแจ้งภายในระยะเวลา ถึงแม้พนักงานผู้นั้นจะทำโดยเพอเรอ จำเลยที่ 2 ก็ไม่พ้นผิด

ศาลอาญาพิพากษาว่า จำเลยทั้งสองมีความผิดฐานร่วมกันฝ่าฝืน  
ประกาศคณะกรรมการกลาง โดยไม่แจ้งปริมาณการผลิตและการนำเข้าสินค้าควบคุมต่อ  
เลขาธิการภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ตามพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการ  
การผูกขาด พ.ศ. 2522 ตามมาตรา 24 มาตรา 43 และมาตรา 47 ให้ระวางโทษ  
ปรับจำเลยที่ 1 สองหมื่น บาท ส่วนจำเลยที่ 2 ให้จำคุก 1 ปีและปรับ สองหมื่น บาท  
โทษจำคุกของจำเลยที่ 2 ให้รอไว้ 2 ปี และหากจำเลยไม่ชำระค่าปรับให้จัดการตาม  
ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 29 และมาตรา 30

ในวันที่ 14 เมษายน 2530 จำเลยอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษา ศาล  
ชั้นต้น ทั้งในประเด็นปัญหาข้อกฎหมาย และในปัญหาเรื่องความรับผิดของจำเลย

วันที่ 7 ธันวาคม 2531 ศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัย และมีคำพิพากษา  
เกี่ยวกับการยื่นแบบแจ้งปริมาณการผลิต การนำเข้าในราชอาณาจักร เมื่อพ้นระยะเวลาที่  
กฎหมายกำหนด อันเป็นการฝ่าฝืนประกาศฯ ฉบับที่ 85 พ.ศ. 2528 นั้น ยังเป็นความผิด  
หรือไม่ดังนี้

ศาลอุทธรณ์เห็นว่า หลังจากประกาศฯ ฉบับที่ 85 ดังกล่าวแล้ว  
ได้มีประกาศฯ ฉบับที่ 100 พ.ศ. 2529 ได้ประกาศยกเลิกประกาศฯ ฉบับที่ 85 แล้ว  
นับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2529 ซึ่งมีผลนับแต่  
วันประกาศ เป็นต้นไป ฉะนั้นการกระทำของจำเลยทั้งสองหากฟังว่าเป็นความผิดตามที่  
โจทก์กล่าวในฟ้องจำเลยทั้งสองก็พ้นจากการเป็นผู้กระทำผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา  
มาตรา 2 จึงไม่ต้องวินิจฉัยอุทธรณ์ของจำเลยต่อไป ศาลอุทธรณ์จึงพิพากษากลับ ให้  
ยกฟ้องโจทก์

ในวันที่ 3 เมษายน 2532 โจทก์ฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ใน  
ประเด็นข้อกฎหมายดังนี้

1. ประกาศคณะกรรมการกลางฯ เป็นประกาศที่ออกโดยอาศัยอำนาจ  
ตามกฎหมาย มิใช่กฎหมาย เมื่อต่อมาได้มีประกาศฉบับหลังยกเลิกประกาศฉบับแรก จึง  
เป็นเพียงยกเลิกประกาศฉบับแรกเท่านั้น มิใช่มีกฎหมายยกเลิกความผิด การฝ่าฝืนประกาศ  
ฉบับแรกของจำเลยทั้งสองยังถือเป็นความผิดอยู่

2. ข้อเท็จจริงในคดีนี้ได้ความว่า ประกาศฉบับหลังยกเลิกประกาศ  
ฉบับแรกเท่านั้น มิได้มีกฎหมายคือ พระราชบัญญัติที่บัญญัติในภายหลังว่าการฝ่าฝืนของจำเลย  
ทั้งสองไม่เป็นความผิดต่อไป จำเลยทั้งสองจึงไม่พ้นจากการเป็นผู้กระทำผิด ตาม  
ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 ดังที่ศาลอุทธรณ์วินิจฉัย



วันที่ 30 สิงหาคม 2532 ศาลฎีกามีคำวินิจฉัยและคำพิพากษา ดังนี้ ศาลฎีกาพิจารณาทุลากรรมของโจทก์แล้วเห็นว่า ประกาศฯ ฉบับที่ 100 พ.ศ. 2529 ให้ยกเลิกประกาศฯ ฉบับที่ 85 พ.ศ. 2528 มีผลเพียงให้ผู้ผลิต ผู้นำเข้ามา ในราชอาณาจักรซึ่งน้ำมันหล่อลื่นชนิดที่ใช้หล่อลื่นกับเครื่องยนต์ ไม่ต้องแจ้งปริมาณการผลิต หรือการนำเข้ามาในราชอาณาจักรเท่านั้น ไม่ใช่กฎหมายที่บัญญัติในภายหลังว่า การกระทำ ของผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามประกาศฯ ฉบับที่ 85 พ.ศ. 2528 ไม่เป็นความผิดตามประกาศฯ ฉบับที่ 85 พ.ศ. 2528 ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติกำหนดราคาขั้นต่ำและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 ซึ่งใช้บังคับในขณะนั้น กรณีไม่ต้องตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 วรรคสองที่ศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษจำเลยทั้งสองนั้นชอบแล้ว คำพิพากษา ศาลอุทธรณ์ไม่ต้องด้วยความเห็นของศาลฎีกา ฎีกาโจทก์ฟังขึ้น ศาลฎีกาจึงพิพากษากลับ ให้บังคับคดีไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น ซึ่งมีผลทำให้นิติบุคคลจำเลยที่ 1 ต้องโทษปรับ เป็นจำนวนเงิน สองหมื่น บาท และกรรมการผู้จัดการจำเลยที่ 2 ต้องโทษจำคุก 1 ปี โดยได้รับผ่อนผันรอการลงโทษไว้ 2 ปี

จากข้อเท็จจริงในกรณีศึกษาข้างต้นทำให้เกิดประเด็นซึ่งทำพิจารณาว่า บทบัญญัติ เรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมายข้างต้น ว่ามีความชอบธรรมเพียงใด ซึ่งในการศึกษาคำวินิจฉัยนี้ได้แบ่งการพิจารณาออกเป็น 4 ประเด็นคือ เรื่องขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล , ลักษณะของข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล, ความสัมพันธ์อย่างสมเหตุสมผล (Rational Connection) ในข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล, โทษซึ่งใช้กับข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

4.3.1 ขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

โดยที่ปัญหา ซึ่งเกิดขึ้นในกรณีศึกษาพบว่าได้มีการร้องเรียนเกี่ยวกับเรื่องขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลว่า บทบัญญัติ เรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาดังกล่าว ได้กำหนดขอบเขตของบุคคลซึ่งต้องรับผิดชอบตามข้อสันนิษฐานไว้กว้างจนเกินไป ดังนั้นในข้อ 4.3.1 จึงได้พิจารณาในประเด็นปัญหาข้างต้น

เนื่องจากผู้แทนนิติบุคคล คือบุคคลซึ่งทำหน้าที่จัดการงานเสมือนเป็นมันสมองของนิติบุคคล (Brain of the Company) ด้วยการทำหน้าที่ในการเป็นผู้กำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล <sup>15</sup> ดังนั้นกฎหมาย Common Law จึงได้กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลในคดีอาญาไว้ค่อนข้างกว้าง โดยได้คำนึงถึงกลุ่มบุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอย่างแท้จริง และมีได้จำกัดว่าบุคคลดังกล่าวจะต้องหมายถึงบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

จากการพิจารณาถึงปัญหาเรื่องขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมาย Common Law ปรากฏว่าแม้ว่าผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล (The Top of Corporate Management) เช่น ผู้อำนวยการ (Presidents), คณะกรรมการ (Board of Directors), ผู้แทน (Representatives) ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานนิติบุคคลอันเป็นหน้าที่สำคัญของผู้แทนนิติบุคคล แต่ผู้บริหารระดับสูงบางประเภท เช่น ผู้อำนวยการฝ่ายที่ปรึกษา <sup>16</sup> ซึ่งมีหน้าที่เพียงให้คำปรึกษาในการบริหารงานแก่ผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร เพื่อใช้ในการทำหน้าที่ในการบริหารงานทั่วไปของนิติบุคคล บุคคลดังกล่าวจึงมิได้มีฐานะเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคลอันจะถือว่าเป็นผู้แทนนิติบุคคลได้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงผู้บริหารระดับกลางของนิติบุคคล (The Middle of the Corporate Management) บางคน เช่น

<sup>15</sup> Brickey Kathleen F. "Corporate Criminal Liability" U.S.A. : Callageran & Company 1984 p.41

<sup>16</sup> Groening, Williams A., "The Modern Corporate Manager Responsibility and Regulation" U.S.A. : Mc. Graw - Hill Book Company 1981. p.35

ผู้จัดการ (Managers) ผู้จัดการสาขา (Branch Managers), ผู้จัดการฝ่ายขาย (Sales Managers) และหัวหน้างาน (Supervisors) ปรากฏว่าหากบุคคลดังกล่าว ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล บุคคลดังกล่าวก็อาจมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลได้เช่นเดียวกัน <sup>(17)</sup>

กฎหมายไทยได้นำแนวความคิด ในการใช้ความหมายของคำว่า ผู้แทนนิติบุคคลในทางอาญาอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกับกฎหมาย Common Law โดยได้บัญญัติไว้ในข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาแก่ กรรมการ, กรรมการผู้จัดการ, ผู้จัดการ, ผู้ดำเนินการ, ผู้แทนนิติบุคคล, บุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคล \* อย่างไรก็ตามเนื่องจากในปัจจุบันนี้ธุรกิจที่ประกอบกันมักจะมีขนาดใหญ่ นิติบุคคลหนึ่ง ๆ จึงอาจมีพนักงานเป็นร้อย เป็นพัน มีสาขามากมาย การดำเนินงานของนิติบุคคลจึงต้องมีการแบ่งหน้าที่ให้แก่บุคคลซึ่งรับผิดชอบเป็นสายงาน เป็นชั้นๆ ไป โดยมีการควบคุมบังคับบัญชาตนเองตามลำดับชั้น แม้ว่าในกรณีดังกล่าวนี้ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งมิได้บกพร่อง หรือมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระทำความผิด อาจนำสืบพิสูจน์ถึงสายงานบังคับบัญชา และอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการบริหารงานนิติบุคคลของตน เพื่อหักล้างข้อสันนิษฐานในชั้นศาล <sup>(18)</sup> แต่ข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลก็สมควรครอบคลุมถึงกลุ่มผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งมีความเป็นไปได้น้อยมากในการก่อ หรือมีโอกาสรู้เห็นการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคล

<sup>17</sup> Tesco Supermarket ltd. V. Nathass 2 All E.R. 127 (1975)

\* พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505, พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ.2517, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2518, พระราชบัญญัติประกอบอาชีพงานก่อสร้าง พ.ศ.2522, พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ.2522, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2535, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนทำงาน พ.ศ.2528, พระราชบัญญัติประกอบธุรกิจเงินทุน, ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ.2535, พระราชบัญญัติส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ.2535, พระราชบัญญัติส่งเสริมการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535, พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ.2535, พระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พ.ศ.2535, พระราชบัญญัติบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม พ.ศ.2535, พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ.2527

<sup>18</sup> Dean V. Hiester All. E.R. 340 (1942) ศาล King's Bench ของอังกฤษ ได้ตัดสินเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล และได้พิพากษายกฟ้องผู้แทนนิติบุคคลผู้ซึ่งมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดของนิติบุคคล

#### 4.3.2 ลักษณะของข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

โดยที่ข้อสันนิษฐานอาญามีได้หลายประเภท เช่น ข้อสันนิษฐานซึ่งเปิดโอกาสให้จำเลยโต้แย้งได้ (Rebuttable Presumption) และข้อสันนิษฐานซึ่งไม่เปิดโอกาสให้จำเลยโต้แย้ง (Conclusive Presumption) ในข้อ 4.3.2 นี้จึงศึกษาว่า ลักษณะของข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา ของผู้แทนนิติบุคคลที่ชอบธรรมควรมีลักษณะ เช่นไร

เนื่องจาก ข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาเป็นมาตรการทางกฎหมายลักษณะ พยานซึ่งรัฐได้นำมาใช้เพื่อส่งเสริมนโยบายในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ด้วยวิธีการลดภาระในการพิสูจน์ความผิดของรัฐ และผลภาระในการพิสูจน์ความผิดไปให้แก่ จำเลย และเมื่อผู้แทนนิติบุคคลหมายถึงบุคคลซึ่งทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และ ควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลจึงมีฐานะเป็นเสมือนจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคลนั้น ดังนั้นเมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคล กฎหมายจึง ได้นำมาตรการต่างๆ มาใช้เพื่อกำหนดความรับผิดแก่ผู้แทนนิติบุคคลวิธีการหนึ่งซึ่งกฎหมาย Common Law ได้นำมาใช้คือการลดมาตรฐานในการพิสูจน์องค์ประกอบทางจิตใจ (Mental Element) ของผู้แทนนิติบุคคลโดยกำหนดให้ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งแม้เพียงได้รู้เห็น เป็นใจในการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคลต้องรับโทษจากการกระทำความผิดนั้น

กฎหมายไทยได้นำหลักเกณฑ์เรื่อง ความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด อาญาของนิติบุคคลมาใช้ในการกำหนดความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลเช่นเดียวกัน หากแต่ ได้นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติ บุคคล โดยเปิดโอกาสให้จำเลยนำสืบพิสูจน์ถึงเจตนาในการกระทำความผิดของตนเพื่อ หักล้างข้อสันนิษฐาน

และถึงแม้ว่าข้อสันนิษฐานจะมีได้หลายประเภท เช่น ข้อสันนิษฐานซึ่งเปิด โอกาสให้จำเลยโต้แย้งได้ (Rebuttable Presumption) และข้อสันนิษฐานซึ่งไม่เปิด โอกาสให้จำเลยโต้แย้ง (Conclusive Presumption) <sup>(10)</sup> หากแต่หลักเกณฑ์ เรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเกิดขึ้นจาก การใช้หลักเกณฑ์ ของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานเชื่อมโยงข้อเท็จจริงเรื่อง การกระทำความผิดอาญาของ

<sup>10</sup> เข็มชัย ชูติวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 16

Mc. Cormick, Ibid, p. 804

นิติบุคคลเข้ากับควมรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล โดยคำนึงถึงสถานะซึ่งเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) นิติบุคคลของบุคคลดังกล่าว ดังนั้นเมื่อคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของบทบัญญัติความรับผิดชอบทางอาญาประเภทนี้ ซึ่งเป็นเรื่องการผลักภาระในการพิสูจน์ความผิดไปให้แก่ฝ่ายจำเลย ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิดมากกว่า บทบัญญัติเรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล จึงจำกัดให้มีได้เฉพาะข้อสันนิษฐานอันเปิดโอกาสให้ จำเลยนำสืบพิสูจน์หักล้างบทสันนิษฐานความผิดของตน (Rebuttable Presumption) เท่านั้น และจากการศึกษาข้อสันนิษฐานตามกรณีการศึกษา ปรากฏว่าบทบัญญัติเรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลทุกฉบับได้คำนึงถึงความสำคัญในประเด็นดังกล่าวโดย ได้บัญญัติข้อสันนิษฐานไว้ในลักษณะซึ่งเปิดโอกาสในจำเลยสามารถหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของตน

#### 4.3.3 ความสัมพันธ์อย่างสมเหตุสมผล (Rational Connection) ใน ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

โดยที่ข้อสันนิษฐานในคดีอาญา คือหลักเกณฑ์ตามกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานซึ่งอนุญาตให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นพิพาท โดยที่รัฐไม่ต้องนำสืบข้อเท็จจริงที่มีการสันนิษฐานโดยมีเงื่อนไขว่าหากรัฐพิสูจน์ได้ว่ามีข้อเท็จจริงซึ่งเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานเกิดขึ้น ให้ศาลถือหรือสันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีข้อเท็จจริงซึ่งได้รับการสันนิษฐานเกิดขึ้นเลย หลักเกณฑ์ เรื่องข้อสันนิษฐานในคดีอาญาจึงส่งผลกระทบต่อหลักประกันเรื่องสิทธิเสรีภาพจากการถูกดำเนินคดีอาญาของจำเลย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรัฐมีหน้าที่นำสืบพิสูจน์ความผิดจำเลยปราศจากมูลเหตุอันควรสงสัยตามควร ( Prove Beyond Resonable Doubt ) ดังนั้นจึงเกิดปัญหาสำคัญเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานในคดีอาญาว่า รัฐมีความชอบธรรมเช่นใดที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรม ด้วยวิธีการลดมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนลง <sup>(20)</sup> ในข้อ 4.3.3 นี้จึงได้ศึกษาถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับความชอบธรรมในการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่มีการค้นคว้า และพยายามวางหลักเกณฑ์ในการตอบปัญหาข้างต้น เพราะเห็นว่าการบริหารงานยุติธรรมทางอาญานั้น รัฐมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษด้วยเหตุนี้ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกา (United States Supreme Court) จึงได้ทำหน้าที่ในการพัฒนากฎหมายวิธีพิจารณาตามอาญาโดยอาศัยบทบัญญัติเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญเป็นกรอบ <sup>(21)</sup> ในประเด็นเรื่องความชอบธรรมของบทบัญญัติ เรื่องข้อสันนิษฐานในคดีอาญานั้น ศาลฎีกาสหรัฐอเมริกา ได้แปลความหลักกระบวนการนิติธรรม (Due Process of Law) ตามบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

<sup>20</sup> โภคิน พลกุล "รัฐธรรมนูญไทยกับหลักประกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในชีวิตรและร่างกาย" วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 2527 หน้า 113

<sup>21</sup> วิสาร พันธนะ "วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา" ดุลพาห ปีที่ 26 (2521) หน้า 40-42

บทที่ 14 ว่า "การบัญญัติข้อสันนิษฐานเป็นโทษแก่จำเลยเป็นสิ่งที่กระทำได้โดยชอบ หากแต่กฎหมายจะกำหนดข้อสันนิษฐานความผิดของบุคคลได้ ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์อย่างสมเหตุสมผล (Rational Connection) ระหว่างข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐาน (Basic Fact) และข้อเท็จจริงที่ต้องการพิสูจน์ (Presumed Fact) <sup>(22)</sup>

สำหรับปัญหาเรื่องความชอบธรรมในการกำหนดข้อสันนิษฐานในคดีอาญา ตามกฎหมายไทยนั้นปรากฏว่าได้มีคำวินิจฉัยของคณะกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 2/2492 วินิจฉัยรับรองความชอบธรรมของบทบัญญัติ เรื่องข้อสันนิษฐานในคดีอาญาไว้ว่า "...หากกฎหมายเรื่องข้อสันนิษฐาน เป็นการสันนิษฐานภายหลังจากที่โจทก์ได้นำพยานหลักฐานมาสืบแล้ว การสันนิษฐานไม่ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด..." ซึ่งจากผลของคำวินิจฉัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ข้อสันนิษฐานชนิดที่ต้องมีข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐาน (Basic fact) จะไม่มีโอกาสขัดหรือแย้งต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญได้เลย แม้ว่าข้อสันนิษฐานจะไม่สมเหตุสมผลก็ตาม เพราะฝ่ายโจทก์ก็มีหน้าที่นำสืบให้เข้าเงื่อนไขของข้อสันนิษฐานนั้นเสียก่อน <sup>(23)</sup>

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อสันนิษฐานในคดีอาญาซึ่งมิได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานและข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐาน มีผลทำให้โอกาสของผู้บริสุทธิ์จะถูกลงโทษตามข้อสันนิษฐานมีมากขึ้น โดยเฉพาะในการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจากการกระทำความผิดของนิติบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากสภาพนิติบุคคลมีลักษณะเป็นองค์กร (Organization) แม้ว่าผู้แทนนิติบุคคลจะมีฐานะเป็นผู้จัดการงานแทนอันถือเสมือนเป็นจิตวิญญาณ (Sprit) หรือเจตนา (Intent) ของนิติบุคคล หากแต่การจัดการงานของนิติบุคคลนั้นยังประกอบไปด้วยบุคคลอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำหน้าที่จัดการงานภายใต้การควบคุม และบริหารงานของผู้แทนนิติบุคคล บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลเหล่านี้ ก็อาจก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลขึ้นได้เช่นเดียว ดังนั้นการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคล ในกรณีที่ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดของนิติบุคคล จึงควรมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอน โดยมีความเชื่อมโยงระหว่างข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐาน (Basic Fact) กับข้อเท็จจริงซึ่งได้รับการสันนิษฐาน (Presumed Fact)

<sup>22</sup> TOT V. United State 319 U.S. 437 (1945)

<sup>23</sup> เข็มชัย ชูติวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 30-31

อนึ่ง ถึงแม้ว่ากฎหมายไทยจะไม่ได้ใช้บทบัญญัติกว้าง ๆ เกี่ยวกับหลักกระบวนการนิติธรรม (Due Process of Law) ในลักษณะเดียวกันกับบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญบทที่ 14 ของสหรัฐอเมริกา หากแต่กฎหมายไทยก็ได้บัญญัติกฎหมายคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

และเมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแล้ว พบว่ายังไม่ปรากฏว่ากฎหมายมาตราใดได้วางหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน เกี่ยวกับเรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล คงมีเฉพาะมาตรา 29 ซึ่งเป็นบทบัญญัติสันนิษฐานสิทธิของจำเลยจากการถูกดำเนินคดีทางอาญาโดยรัฐ (Presumption of Innocent) เท่านั้น ซึ่งใกล้เคียงกับบทบัญญัติเรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาดังกล่าวมากที่สุด เนื่องจากได้เคยมีคำวินิจฉัยของตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 2/2492 ได้หยิบยกบทบัญญัติของมาตราดังกล่าว ขึ้นวินิจฉัย ในประเด็นเรื่องเกี่ยวกับความชอบธรรมข้อสันนิษฐานในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติการพนัน

ดังนั้นจึงควรมีการปรับปรุงบทบัญญัติในกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าว ด้วยการวางหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ในเรื่องข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาที่ชอบธรรมของผู้แทนนิติบุคคลไว้ ในลักษณะดังนี้

" ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด หากมีการบัญญัติข้อสันนิษฐานขึ้นในคดีอาญา ข้อสันนิษฐานนั้น จะต้องมีความชอบธรรม โดยมีความสัมพันธ์ระหว่าง ข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานและข้อเท็จจริงที่ต้องการพิสูจน์ "

อนึ่ง เนื่องจากข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เกิดขึ้นจากนำหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะ พยานหลักฐาน เชื่อมโยงข้อเท็จจริง เรื่องการกระทำผิดของนิติบุคคล เข้ากับความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการบริหารงานนิติบุคคลของผู้แทนนิติบุคคลดังกล่าว

เมื่อพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ทั่วไป เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลแล้ว นอกจากนิติบุคคล จะต้องรับผิดจากการกระทำความผิดอาญาของผู้แทนนิติบุคคลตาม Identification Theory แล้ว <sup>(24)</sup> นิติบุคคลยังต้องรับผิดจากการกระทำความผิด

<sup>24</sup> สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว, หน้า 38-41



อาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลตามหลัก Respondeat Superior <sup>(25)</sup> ส่วนความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลนั้น นอกจากผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดตามหลักความรับผิดทางอาญาทั่วไปแล้ว เนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลเป็นบุคคลซึ่งมีสถานะพิเศษ โดยมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานขององค์กรนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลจึงถือ เป็นบุคคลซึ่งมีความใกล้ชิดกับการก่อให้เกิดการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคลมากที่สุด ดังนั้นกฎหมายจึงได้กำหนดหลักความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกรณีหลังไว้เป็นพิเศษ ด้วยการกำหนดให้ ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลจะต้องรับผิดในผลของการกระทำความผิดนั้น ๆ

อนึ่ง โดยที่หลักเกณฑ์เรื่องการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด เป็นหลักเกณฑ์พิเศษซึ่งกฎหมายได้นำมาใช้ในการพิจารณาองค์ประกอบภายใน (Mental Element) ของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลที่มีสถานภาพพิเศษ และมีอำนาจหน้าที่ควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล <sup>(26)</sup> ดังนั้นในการพิจารณาถึงการกระทำนั้นจึงยังคงต้องพิจารณาจากหลักเกณฑ์ทั่วไปของกฎหมายอาญาที่ว่า การกระทำหมายความว่า การเคลื่อนไหวร่างกายหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก\* และกฎหมายได้แปลความเรื่องการไม่เคลื่อนไหวร่างกายว่าให้ หมายความว่าถึงการงดเว้นที่จะต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้น \*\*

ดังนั้นเมื่อมีการนำหลักเกณฑ์ เรื่องการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลมาบัญญัติไว้ในลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวจึงควรจำกัด อยู่ภายในขอบเขตของการกระทำอันเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายและการงดเว้น โดยมีความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลเป็นองค์ประกอบทางจิตใจ

<sup>25</sup> อ้างแล้ว, หน้า 58-59

<sup>26</sup> Gellhorn, Ernest, Ibid, p.1265

\* ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59

\*\* การกระทำให้หมายความรวมถึง การให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นโดยงดเว้นที่จะต้องกระทำเพื่อผลนั้น

อย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลบางลักษณะ อาจมิได้คำนึงถึงหลักเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขของข้อสันนิษฐาน กับข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐาน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น กรณีนิติบุคคลต้องรับผิดชอบเนื่องจากการละเว้นกระทำการ ตามมาตรา 47 \* ของพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 ซึ่งผู้บริหารของนิติบุคคลอาจไม่มีโอกาสทราบถึงความเคลื่อนไหวของพนักงานระดับล่าง ในการแจ้งรายการสินค้าของตามประกาศคณะกรรมการกลาง ฉบับที่ 69 อันเป็นเหตุให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบตามความในมาตรา 43 \*\* ของกฎหมายฉบับดังกล่าว และทำให้บรรดากรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นต้องถูกสันนิษฐานให้รับผิดชอบด้วย จึงเห็นได้ว่าข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกรณีดังกล่าวนี้ ได้บัญญัติไว้เกินขอบเขตที่ชอบธรรมของข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

---

\* มาตรา 47 ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นนิติบุคคล กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย

\*\* มาตรา 43 ผู้ใดฝ่าฝืนประกาศของคณะกรรมการตามมาตรา 24 (1) (2) (4) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (12) หรือ (14) หรือขัดขวางการดำเนินการของเลขาธิการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 24 (13) หรือเปลี่ยนแปลงราคาโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือไม่แจ้งรายการตามประกาศของคณะกรรมการกลางตามมาตรา 25 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

#### 4.3.4 โทษซึ่งใช้กับข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

ปัญหาเรื่องโทษ ซึ่งใช้กับข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลปรากฏในกรณีศึกษาว่าได้มีการร้องเรียนเกี่ยวกับเรื่องความชอบธรรมในการกำหนดโทษแก่จำเลยตามข้อสันนิษฐาน โดยได้เสนอให้มีการใช้เพียงวิธีการลงโทษทางการเงิน (Economic Sanction) แก่จำเลยซึ่งมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล ในข้อ 4.3.4 นี้ จึงจะกล่าวถึงลักษณะของโทษ ซึ่งเหมาะสมกับการนำมาใช้ในข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

เนื่องจากข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเกิดขึ้นจากการนำหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะพยานเชื่อมโยงข้อเท็จจริงเรื่องการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลเข้ากับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่ในการเป็นผู้กำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล อันเปรียบเสมือนเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) นิติบุคคลของบุคคลดังกล่าว และปรากฏว่าข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมายไทย ได้บัญญัติสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจากฐานความผิดเดิมซึ่งกฎหมายได้กำหนดโทษแก่นิติบุคคลไว้ตามหลัก The Greater Includes the Lesser <sup>(27)</sup> ซึ่งถือว่าข้อเท็จจริงที่มีการสันนิษฐานนั้นถ้ารัฐมีอำนาจจะกำหนดเป็นความผิดอยู่แล้ว รัฐอาจกำหนดข้อสันนิษฐานได้ แม้จะไม่มี การพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่สันนิษฐาน (Presumed Fact) บทสันนิษฐานนั้นก็ใช้ได้ <sup>(28)</sup> เช่น ตามพระราชบัญญัติการกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 ได้กำหนดฐานความผิดในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิดไว้ในมาตรา 43 ว่า "ผู้ใดฝ่าฝืนประกาศของคณะกรรมการตามมาตรา... ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ" และได้กำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจากการกระทำความผิดตามฐานความผิดไว้ในมาตรา 47 ว่า "ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นนิติบุคคลกรรมการผู้จัดการ หรือผู้แทนนิติบุคคลต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย..."

<sup>27</sup> ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 7

<sup>28</sup> Ferry V. Ramsey 277 U.S. 88 (1928) ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกา ได้ตัดสินรับรองบทบัญญัติข้อสันนิษฐานความผู้จัดการได้กระทำไปโดยรู้ถึงการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของธนาคาร ในความผิดซึ่งกฎหมายกำหนดให้ผู้จัดการธนาคารมีความรับผิดชอบหากรับรองการฝากเงินโดยรู้ว่าธนาคารของตนมีหนี้สินล้นพ้นตัว

ดังนั้น บทบัญญัติเรื่องโทษตามข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจึงสัมพันธ์กับฐานความผิดเดิมซึ่งเป็นที่มาแห่งการสันนิษฐาน โดยใช้โทษตามข้อสันนิษฐานในลักษณะเดียวกับโทษฐานตามความผิดเดิม